

INSEMNARI

Almanahul „Pasztortuz” pe 1925.

In coloanele „Adeverului Literar si Artistic”, am remarcat de mai multe ori, situatia in care se gaseste literatura maghiara din Romania. Am afirmat, cum afirmam si azi, ca minoritatile noastre etnice au azi o inflorenta literara in Romania, si ca noua situatie sociala si geografica in care au fost asezați Ungurii, s'a format o miscare literara, care este mai atenuata ca inainte de razboiu. Cine va frunzaei Almanachul revistei „Pasztortuz” din Cluj, publicat pe anul 1925, va recunoaste dreptatea afirmatiilor noastre. Almanachul pe 272 pagini, dovedeste ca Ungurii din Ardeal (pe langa toata „persecutia” politica a Romanilor), se desvolta mereu socialmente si intelectualmente. Capitele intregi, sunt dedicate acestei miscari. „Ardeaul si lira maghiara”, „Sase ani ai politicii minoritare”, „Luptele culturale ale bisericilor maghiare din Ardeal”, „Si uita materia la Ungurii din Ardeal”, „Injgheburile literaturii maghiare din Ardeal”, „Bibliografia cartii unghuresii 1919—1924”, etc., sunt titluri, cari puteau lipsi dintr'un almanach... literar. Neastamparul sovinit care razbate in paginile Almanachului, nu-i nici de folos pentru cauza dreapta a maghiarilor, el trezind o legitima infruntare a cititorului obiectiv.

Nu am vrut si nu vrem, sa citim, in paginile unui Almanach literar, filipicele si tiradele reprezentantilor politici ai Ungariei, caci putin, ori de loc nu ne intereseaza parerile politice ale ambifilibismului politic de natura d-lui Grandpierre.

Inus editorul cartei, d. dr. L. Gyorgy, recunoaste ca in timpul domnatiei de 6 ani a Romaniei, s'au liparit aproape 1000 de carti maghiare, rezumatul d-lui C. Ross, (6 ani ai literaturii maghiare din Ardeal), ne arata ca aproape 100 de volume de poezii maghiare au apărut in 1919—1924, remarcand cu deosebita caldura, avaritia volumelor: „Visuri si idealuri” de M. Szabolcska (1921), A. Remenyik, Aprily, L. Tompa, St. Szombati-Szabo, Walter, etc., iar trecandu-i la catastif pe reprezentantii literaturii simboliste. Profesorul universitar Dr. G. Kristof vorbeste de literatura nevelistica si de romanul maghiar din Ardeal, vazand talentul reprezentat de catre Maria Berde, Dominic Syallay, Irina Gulassy, C. Molter, A. Kosso si Iosif Nyiro. (Remarcat si de noi in „A. L. si A.”, ca un fin si emotiv talent). D-l profesor Kristof, face insa ironie, cand afirma ca talentele cele mai originale ale literaturii maghiare din Ardeal: Danil Nagy, Ernest Ligeti, Dominic Sipos, si Gejza Taber, sunt „citiți de multi”. Citiți de fapt, nu sunt, desi acestia reprezinta adevarata literatura in Ardeal. Ca recensentului nu-i place sensualismul „direct desguștator al lui Dominic Sipos, este vechiul proces cu Flaubert, Maurpassant, Wilde, etc., acuzati de imoralitate, chiar atunci, cand sensualismul lor este o demonstratie suflteasca pentru idealism... Cronicarul treflor maghiare, A. dr. L. Gyorgy, acuzand — afirmă. Situatia in care se găsesc azi Ungurii cu talentele lor, fața cu State ca: Cehoslovacia si Iugoslavia, este foarte magulitoare pentru toleranta romaneasca.

„Impilarea” politica a Romaniei, a putut admite ca Ungurii sa aiba 9 teatre in Ardeal, sa poata juca aproape toate piesele importate dela Budapesta, sa se delecteze in conferintele interminabile ale propagandistilor culturii maghiare. Tot astfel nici pe terenul stiintei, savantii unguri din Ardeal n'au fost impiedicati in activitatea lor constructiva. Nenumarati savanti unguri au ramas la postul lor, n'au fost micșorati in legitima lor existenta, ni se da ocazia sa obladuim si azi eruptiunile istorice ale episcopului Karacsony din Oradea Mare, etc., etc., geologii, istoricii, chimicii, filosofii unguri, etc., din Ardeal, lucreaza si azi nestanjeniti si Siatul roman le ofera tuturor mana de prietenie... Firesc, d-l dr. Csirgy constata altceva. Este insa interesanta statistica presei maghiare din Ardeal.

In cinci ani au apărut 350 ziare, reviste, etc. maghiare, din care 243 au fost infintate in Romania...

Există 18 ziare zilnice, 51 ziare săptămânale, 1 revistă politică, 8 reviste ilustrate, 9 ziare umoristice, 12 ziare teatrale, 5 reviste de muzică, etc., etc. Fața cu numărul de 417 al ziarului romaneșii, raportul in care se gaseste literatura presei minoritare, fața cu ziaristica română, nu este devantagios pentru Ungurii de la noi. Almanachul „Pasztortuz” dacă nu este un mijloc de apropiere suflteasca intre noi si minoritati, este un foarte bun organ informativ pentru d-nii Hodin, Lordul Newton, senatorul de Monzie, Iean de Bonnefon, si alti aparatori ai Ungurilor, ca sa se convinga ca domnatiunea română nu „periclită” existenta culturala a Ungurilor. Ori cum spune in Almanach (p. 270) d-l I. Walter, un poet minoritar: „drapelul unității nationale a unghurei, l'a smuls din mâinele noastre (ale Ungurilor), destinul istoric nemiloase, in locul lui a ajuns drapelul invizibil al unității culturale maghiare”. Cavalierii Sfantului Gheorghe ai acestei idei, sunt azi poetii, savantii, artistii, etc., Ungurilor din Ardeal, si solidaritatea lor culturala o documenteaza chiar Almanachul revistei traditionaliste „Pasztortuz”, in care anahoretul sta alături de poetul libertismului, contele alături de micul burghez și reprezentantul oligarhiei de prozatorului ruralismului.

Almanachul conține si bucăți de literatură, din cari se remarcă poeziile d-lor: L. Tompa, (Arbore tânăr in deal...), L. Aprily (Martie), Walter (Declarație), nuvele de d. Iosif Nyiro (Oamenii cari ajung până la stele) și A. Balogh (Dragoste tarzie...), o fina și sugestivă poveste a unui cavalier bătrân... Ilustrații in text și o foarte frumoasă copertă, reprezentând o poartă săcușacă, opera pictorului clujan St. Toth.

O sărbătoare pentru Sainte-Beuve

Sainte-Beuve, marele critic francez al secolului trecut, autorul faimoselor „Lundis”, care au avut o formidabilă influență asupra mișcării literare din prima jumătate a veacului XIX, nu a cunoscut numai vremuri ferice in cursul vieții lui.

Era bibliotecar la Paris, la biblioteca Mazarin, când din pricina unui incident bizar și comic — o sobă care scotea fum — și-a dat demisia, rămânând deodată fără nici o resursă.

Acceas în toamna anului 1848, după revoluție. Atunci, Rogier, ministrul de interne al Belgiei, îi oferi catedra de limba și literatura franceză dela Universitatea din Liège.

Sainte-Beuve acceptă și plecă la Liège, unde rămase până in Iulie 1849.

In acest interval ținu două cursuri: unul pentru studenți și unul pentru public. Acesta din urmă a și fost publicat sub titlul „Chateaubriand et son groupe”.

Pentru a comemora amintirea marelui om, cetățenii din Liège așezară in 1904 — centenarul nașterii lui — o placă de marmură, cu inscripție, in zidul casei, locuită de Sainte-Beuve in rue des Anges.

Sainte Beuve

Cu prilejul invaziei însă, nemții au ridicat placa și au dus-o cu ei.

Acum, o nouă placă, tot cu vechea inscripție, va fi așezată in același loc. In acest scop, orașul Liège a constituit un comitet de onoare, in care figurează personalități de seamă și care vrea să dea acestei ceremonii, caracterul unei strălucitoare sărbătoriri.

Astronomia lui Gulliver

Călătoriile lui Gulliver continuă să facă deliciul tuturor generațiilor, dela cele mai mdrunte, până la cele mai inaintate in vârstă, unele — cele dintâiu — apredind fantasticul povestirii, celelalte, dimpotrivă, gustând delicat satirea, atât de fin deghizată scrisă de Swift. De altfel, Swift n'a fost de loc un om de rând. Cunoștințele sale erau destul de vaste, pentru a-i crea o uimitoare intuiție.

Astfel, in „Chamber's Journal”, profesorul Forbes relevă un caz extraordinar.

Swift a scris călătoriile lui Gulliver, prin 1726. Si, in opera lui, spune ca astronomii din insula Laputa posedă telescoape atât de puternice, încât au descoperit nu una, ci două luni, care se învârtesc in jurul planetei Marte, una in zece ore, cealaltă in douăzeci și una de ore și jumătate.

Faptul surprinzător este că abea acum, astronomii moderni, au constatat că, in adevăr, Marte are două luni; dar e pur și simplu uimitor că Swift le-a presupus acestor două luni un timp de revoluție in jurul planetei atât de scurt, fața de concepțiile ce domneau atunci asupra sistemului solar, și că s'a apropiat atât de mult de realitate, deoarece, in adevăr, cele două luni ale lui Marte se învârtesc in jurul planetei lor, una in zece ore jumătate, iar cealaltă in treizeci de ore și un sfert.

Futurism și... fascism

Teatrul aerian al lui F. T. Marinetti nu a luat nici odată ființă. Totuși, a la longue, după douăzeci de ani de activitate, insistent repetată, pe domeniul futurismului, Marinetti a ajuns autoritate in materia, mai ales că astăzi, in Italia, este sprijinit chiar de către fascism.

De curând ziarul fascist „Implio” i-a organizat la Roma, un banchet, la care au participat Mussolini, generalul Candelio, șeful miliției fasciste, precum și alti patru miniștri.

Nu mai bătrânul Tittoni, președintele Senatului, s'a scd-zut prin următoarea scrisoare:

„Simale directore, am primit invitația dv. Rezerva, la care mă obligă calitatea mea de președinte al Senatului mă impiedică de a răspunde amabilei dv. invitații, cu atât mai mult, cu cât eu personal, nu împărtășesc concepțiile literare ale d-lui F. T. Marinetti. Primii, etc.”

Scrisoarea aceeaș a provocat o furtună de indignare printre fasciștii, care participau la banchet, toți pasionați de futurism.

Deputatul Quinta a ținut un violent discurs, spunând intre altele că „senatorul Tittoni nu poate aprecia din punct de vedere uman, grandioasa operă a lui Marinetti. Marinetti ne aparține nouă, care am provocat războiul. El e vorbit douăzeci de ani tinerimii italiene, zguduind-o in toropeala ei.

„Marinetti este primul, care a demonstrat necesitatea acțiunii violente in contradicție cu atitudinea inutililor ace de diplomație”.

După cum se vede, ciomăgirea adversarilor și curd de unt de ricină sunt procedee politice, exclusiv futuriste decurgând dela școala lui Marinetti.

De altfel, Marinetti are și un plan al unui stat futurist fiindcă iață ce a răspuns toasturilor celor, care-l sărbăzideau:

„Ostii unui monarchism temător, antiartistic, anti-literar, socialist și pasalist, ostii unei republici anti-războinică, umanitară, renunțătoare și melioristă, să preparam un imperiu de geniu, artă, forță, inegalitate, frumusețe, spirit, eleganță, coloare și fantezie. Imperiul italian va fi antisocialist, anticlerical, anti-traditional, cu toate libertățile și toate progresele in cercul unui patriotism absolut. Dreptul de critică și control al opozității va fi refuzat anti-

patrioților. Imperiul italian trebuie să fie in mâna celor mai buni italieni: el vor guvernă fără parlament și numai cu ajutorul unui consiliu tehnic de oameni tineri.

„Sunt in Italia — a adăugat Marinetti — multe, prea multe forțe italiene ostie ideii imperiale. Si le combatem pe toate, neuitând, printre ele, pe cea mai secretă și mai anti-italiană: Veleicanul”.

De altfel Marinetti — al cărui stat futurist aduce, după cum se vede, la structură, cu teatrul aerian — so-coate pe Papa drept un vechiu dușman al futurismului. Impotriva lui a scris și o piesă de teatru, dintre cele mai aiurtoare, intitulată: „Aeroplanul Papei”.

Psihologia amorului și a femeii

A apărut al doilea volum al monumentalei lucrări „Tratat de Psychologie”, publicat sub direcția d-lui Georges Dumas, și in care sunt expuse ultimele progrese ale omenirii pe tărâmul analizei psihice.

Acest al doilea volum, cuprinde și un articol al d-lui Georges Dumas, tratând „Despre amor și gelozie...” Fi-rește, subiectul nu e nou... Dacă există o manifestare psihologică, examinată sub toate aspectele ei, cele mai diverse, apoi aceasta e amorul. Intreaga literatură omenescă, dela cele mai îndepărtate ale ei începuturi, nu face decât să analizeze acest ciudat, misterios și fatal sentiment.

Totuși, privirea de ansamblu a d-lui Dumas nu este mai puțin interesantă.

Amorul ar fi, contrar celor ce credeau până acuma, unul din cele mai complexe sentimente. El se deosebete foarte net de instinctul sexual, care se mărginește la senzația prezentă, intocmai ca actul respirației unui parfum. Amorul propriu zis, depășește sfera senzației pentru a intra in aceea a reprezentării și a amintirii, și a deveni un sentiment asociat tuturor emoțiilor plăcerii și suferinței, la care se mai adaugă memoria și imaginația.

La o treaptă superioară de iubire, emoțiile fizice scad in intensitate in profilul elementelor reprezentative și intelectuale și sfârșesc prin a dispărea: amorul devine platonice și mistice.

După împrejurări, momente, grade de cultură intelectuală, temperament și epoci, amorul psihologic s'a spiritualizat: mai mult sau mai puțin, s'a adoptat individului sau exigențelor societății și a devenit sentiment religios, estetic sau social. Transformările lui ne sunt relevate de istoria literaturilor.

Și in adevăr, d. Dumas, arată dela Platon la Marchizul de Sades cum a evoluat concepția omenescă asupra amorului, trecând prin epoca de cavalerism medieval, de libertinaj sub Ludovic al XIV-lea, pentru a ajunge la inlocuirea amorului cu dorința și voluptate, in secolul XVIII-lea, care a cunoscut o societate exclusiv epurată.

Sienchal

După revoluție, după marea răscolire de suflete și oameni, spiritalismul in amor, apare, totuși Benjamin Constant in „Lettre sur Julie Talma”, marchează pentru prima oară contrastul intre pasiunea bărbatului și pasiunea femeii. Inclinația imperioasă spre amor este o stare firească la femeie, pe când la bărbat este numai un acces de friguri. De îndată ce bărbatul obține dela femeie ceea ce dănsa consideră drept un mare sacrificiu, scopul urmărit până atunci de bărbat, devine un lanț împovărător, pe când abea atunci naște pentru femeie, un scop precis: acela de a și ține iubirea.

Nu e nici o mirare deci că doi indivizi in si'uziți atât de inegale, dela o vreme ajung să nu se mai înțelegă. Deaceia căsătoria este o instituție admirabilă: in locul „scobului”, care dispărea, ea introduce interesele comune, care nu încează de a exista.

D. Dumas nu uită să se oprească și asupra lui Balzac, iar mai ales asupra lui Sienchal, care este autorul faimoasei clasificări a amorului și amorul-gust, amorul-tandree, amorul-vanitate, amorul-pasiune, la care Fagnet a adăugat amorul-prietenie, amorul-oci inui și, amorul-minte, care trăște numai din imaginație și moare când se realizează. Toate acestea sunt incununate însă de amorul-plictiseală.

Concluziile sunt cum durează pentru vremurile de azi: in democrațiile noastre, grăbițe, preocupate, amorul ia o formă pre-ici atât. Emanciparea femeilor le pune in conuență cu bărbatii, distruge legăturile de lanț ie, pare să autorizeze o egală libertate de moravuri. Mai mult de când ori-ând, tot și toate, in orașele immense, teatrale, lecturice, uniunii, dansurice, toatele, toatele, toatele acest sentiment al amorului, pe care societatea îl favorizează dar totuși cantă să-l respingă și să-l supună exigențelor ei. Dar este atât de greu de disciplinat!

Cât despre gelozie, d. Dumas o socoate drept tovarășa inseparabilă a amorului, căruia îi adaugă: ură și dispreț.

Un poet siamez

In coloanele „Adeverului Literar si Artistic”, am mai amintit, că un editor francez Stoch, va publica un volum de versuri, din autorii „exotici”. Literatura exotica interesează de-o vreme incoace, intelectul european. După literatura panteistă a lui Tagore, cu misticismul delicat al Asiei, creator de-o nouă școală de simbolism in literatură, a urmat furia lecturilor după operele lui Ossendowski, căror li s'a atășat, cu mii de impresii ale „Steici verzi” de Popoff, distrugătorul nemilos al ideii bolșevice.

La Paris au devenit moderni și citiți poeții Chinei, ai Japoniei, ai Extremului orient și mai ales poeții exotici, au putut năvăli in librării franceze, cucerind rafturile pentru versul asiatic și nervos.

O apariție a fost și poetul siamez Afid Binnah.

Student la Sorbona, a văzut gloriosul Luxemburg, Trianon-ul, Versailles-ul, minunata civilizație galică i-a năruit idealul creat de Çakya-Muni. Descendent al unei familii de salahori persiani, cu afinități de despotie turcească, fiul unui mahat siamez: poetul Afid Binnah, a început să cânte exotice... suferințele europenului... asiatic, al unui bilgoinism sufltesc, pe care nu-l înțelege poate numai Mes'itul american. Volumul lui Afid Binnah: „Fereastră neagră”, este o senzație literară, care nu va întrece gloria colonadelor. Este o poezie de avangardă, aproape banală.

Impresionață de sensualism și liedonism, foarte emotivă, ea nu va smulge cununa de dafini de pe fruntea lui Hafiz, aduce însă o notă de surprindere pentru literaturii, cari așteaptă „semnul mare” din Asia. Se spera, că după Tagore și Ghandi, să urmeze un nou Kaldasa... și a apărut numai Afid Binnah, poetul siamez, care reproduce bizariile pe cari le cunoaștem de mult, din versurile lui Vildrac...

Totuși, reproducem in traducerea lui Emil Isac, o poezie a poetului exotic. Ea este din „Fereastră neagră” și a apărut in 1924.

FEMEE

M-ai închis in tine cu-o chee

Magică, femeie,

Cu o magică și minunată chee.

In scriutul tău, in sufletul tău de scriin,

M-ai închis pe mine,

Așa cum este închis in becuri al anilor vin.

Și in zadar să încerca să pot scăpa din închisoare.

(Cum in zadar vrea să scape albina din floare).

Lanțurile tale de dragoste mă țin.

Femeie, o lasă-mă, să scap din tine,

Lasă-mă să alerg in viață

Ori vei privi in sicriu, a mea față...

Cicerone povestilor de anecdote

Cine ar crede? Negurosul filosof din „De amicitia”, cruntul politician al „Catinarelor”, severul moralist din „Tusculane”, îndrăgii avocat din „In Verrem”, însfârșit, Cicerone, marele orator al ultimilor ani ai republicii romane, a fost un „charmant” povestitor de anecdote.

Excelent causeur, îi plăcea să povestească și povestea frumos. Scrisorile lui particulare sunt pline de asemenea părți anecdote, in care întrebunțază formidabilul lui sistem de caracterizare a personajilor, in trăsături scurte, puține dar definitive.

Anecdote găsim însă in toate lucrările lui Cicerone, fi-rește, sub o formă mai rigidă, decât acelea din corespondența intimă.

Toate aceste anecdote, culese din discursuri, scrieri și scrisori, au fost publicate sub titlul de „Récits anecdotiques” de către profesorul Eduard Mynhal, și tind să inlocuiască in învățământul superior francez, aridul studiu al unor in-coloare tratate de filozofie antică, lipsite de orice atracție pentru elev.

Raquel Meller și Pana

Ziarele din occident s'au incurcat într-o vehementă polemice, in care numele lui Pius XI, actualul Papă, apare alături de acel al faimoasei cântănetiste și stele de cinema, Raquel Meller.

Un ziar anticlerical a anunțat acum câțava vreme, că Papa a primit in audiență pe Raquel Meller, dându-i pontificala lui binecuvântare.

Cercurile catolice bigote s'au cam emoționat de această apropiere intre urmașii Sfantului Petre și prețioasa Thaliei. Se pare că emoția a fost chiar atât de serioasă, încât „Osservatore Romano”, ziarul Vaticanului, a publicat o drastică desmintește a acestui zvon.

Iată însă că Raquel Meller, care se află, in vilegiatură, la Cannes, pe Coasta de Azur, trimite ziarului „Commedia” din Paris, o scrisoare, prin care confirmă că e fost primită de Papa, dar respinge acuzația de a se fi folosit de această cinste deosebită in scop de reclamă.

„Sunt absolut dezolată, — scrie Raquel Meller, care este scția unui cunoscut scriitor Sud-american, — că s'a făcut atata șgomot in jurul convorbirii, pe care am avut-o la Roma, cu Sfantul Părinte. Vreau să dovedesc cititorilor ziarului „Commedia” că sunt o inamică inverșunată a reclamei. Toată viața mea dovedește acest lucru, iar cel care mă cunosce bine, o știu. Da, m'am dus la Roma, cu dorința fermă de a vedea pe Pius XI. Dar ceace aveam să-i cer, aruncându-mă la picioarele lui, nu avea nimic comun cu publicitatea.

Dacă o persoană din apropierea mea a făcut vre-o indiscreție, de care s'au folosit gazetarii, vă rog să credeți că eu n'am nici o vină. Nu pot și nu pot să spun decât următoarele: da, am primit binecuvântarea Sfantului Părinte.

Restul nu mă interesează decât pe mine și conștiința mea”.

Raquel Meller conchide, spunând: „Și inainte de toate, sunt o bună catolică, o credincioasă, dezolată de toate cele spuse in jurul acestei întâmplări”.

Se pare însă că Raquel Meller îi imită pe d. Jourdain: își face reclamă, fără să știe.